

DISKURSEN OM RADIKALISERING

THE DISCOURSE ON THE RADICAL

KONFERENCEN BLEV ARRANGERET I FÆLLESSKAB AF

- CENTER FOR EUROPÆISK ISLAMISK TÆNKNING, KØBENHAVNS UNIVERSITET
- FAGGRUPPEN FOR ARABISKE OG ISLAMISKE STUDIER, AARHUS UNIVERSITET
- DANSK INSTITUT FOR INTERNATIONALE STUDIER (DIIS)
- MINISTERIET FOR FLYGTNINGE, INDVANDRERE OG INTEGRATION

KONFERENCEN BLEV AFHOLDT DEN 16.-17. NOVEMBER 2009 PÅ DIIS.
KONFERENCEN BLEV STØTTET ØKONOMISK AF UDENRIGSMINISTERIET.

INDHOLD

SESSION 1

PROBLEMETS ART · 3

SESSION 2

PROBLEMETS KONSEKVENSER I EUROPA · 5

SESSION 3

TRANSNATIONALE ASPEKTER · 8

SESSION 4

POLITISKE KONSEKVENSER (POLICY IMPLICATIONS) · 10

OPSUMERENDE DISKUSSION · 11

MANDAG DEN 16. NOVEMBER

SESSION I PROBLEMETS ART

OPLÆG AF MARK SEDGWICK

Diskursen om radikaliserings er eksploderet i de senere år; fremførte **Mark Sedgwick** (Aarhus Universitet). Der er dog stadig ingen konsensus om, hvad radikaliserings er; endsiges hvad der forårsager den. Dette skyldes ikke mindst, at der kun er enighed om, at radikaliserings er en proces hen mod radikalisme. Selvom radikalismediskursen ikke er ny i sig selv, er begrebet nyt i diskussionen om terror og især islamistisk relateret terror. I diskussionen af tidligere tiders bølger af politisk motiveret voldsanvendelse eller terror – anarkistisk, nationalistisk eller venstreorienteret – brugte man ikke begrebet radikaliserings. Og hvor man tidligere hovedsagelig diskuterede fænomenet terror ud fra tre niveauer – individ, gruppe og ideologi – fokuserer terrordiskussionerne efter angrebet på USA den 11. september 2001 hovedsagelig på enten individer eller på ideologiens rolle. På trods af den manglende enighed om, hvordan man skal definere radikaliserings, bruges begrebet bredt i både offentlige og politiske diskurser; ligesom det bruges i en række landes antiterroriltag og deradikaliseringsprogrammer – diskursen er med andre ord blevet selvopretholdende.

Afhængig af definition kan vold være enten en helt central, en mindre central eller en ikkecentral del af radikaliseringsdefinitionen. En anden skillelinje i radikaliseringsdefinitionerne er mellem tanke og handling. Derudover er der problemet med skillelinjen mellem integration og sikkerhed – ofte blandes de to emner sammen i diskussionen. I lande, hvor integrationsspørgsmålet er vigtigt i den offentlige debat, er radikaliserings også en del af den offentlige diskussion. I lande uden en integrationsdiskussion diskuteres radikaliserings alene i sikkerhedskredse. I radikaliseringsammenhæng er problemet, at grupper, som måske er et problem for integrationen, ikke nødvendigvis er et problem i forhold til terror. Og grupper, som kan være en sikkerhedsstrussel, er ikke nødvendigvis et integrationsproblem. Således anbefalede Mark Sedgwick, at man skelner skarpt mellem de to dagsordner. Derudover slog han til lyd for, at man går væk fra brugen af begrebet radikaliserings og går tilbage til de traditionelle standardbegreber fra terrorfeltet, eksempelvis *root causes* og gruppedynamikker.

Lene Kühle (Aarhus Universitet) fremførte i sin kommentar, at hun i sin forskning oplevede, at mange muslimer var trætte af den danske offentligheds brug af ordet radikaliseringsbegreb.

Mark Sageman (Foreign Policy Research Institute, Philadelphia) påpegede, at radikaliseringsbegrebet først for alvor vandt indpas efter 2004-2005 i forbindelse med terrorangrebene på Madrid og London. Før det brugte man primært begrebet "rekruttering", når man beskrev, hvorledes terrorister blev terrorister. Således fremførte han, at brugen af radikaliseringsbegrebet indvarslede en ændring væk fra en essentialistisk opfattelse af terror – hvor man så at sige var født til at være terrorist – til, at terrorist var noget, man blev til via en proces. Og den proces prøvede radikaliseringsbegrebet at indfange.

Farhad Khosrokhavar (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris) noterede, at radikaliseringsdiskursen i de senere år hovedsagelig har fokuseret på islamistisk relateret terror. Derudover påpegede han, at når medlemsstaternes nationale myndigheder indberetter højreorienteret vold til Europol, så henregner de det ofte ikke til terrorisme, men derimod til hooliganisme.

SESSION 2 PROBLEMETS KONSEKVENSER I EUROPA

OPLÆG AF FARHAD KHOSROKHAVAR

Radikaliseringen i Europa kan i dag opdeles i to hovedspor, fremførte **Farhad Khosrokhavar** (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris). Dels i den voldelige jihadisme, dels i hyperfundamentalismen. Hvad den voldelige jihadisme angår, har vi i Europa ikke haft et eneste større succesfuldt islamistisk terrorangreb siden bombeangrebene i Madrid i 2004 og London i 2005. Alle, der har prøvet, er enten blevet stoppet af efterretningstjenesterne eller har ikke formået at føre succesfulde angreb ud i livet. Mobiliseringen til jihad er ikke forsvundet, men Khosrokhavar argumenterede for – uden dog helt at ville udelukke det modsatte – at det kun er lidet sandsynligt, at vi i den nærmeste fremtid ser et angreb i samme skala som det der skete i Madrid i 2004, fordi terrorgrupper på mere end fem-seks personer i dag har meget svært ved at operere i Europa. Til gengæld er hyperfundamentalismen på hastig fremmarch.

Hyperfundamentalisterne er de muslimer, der i deres egne øjne søger at udleve en slags ren islam ved at bryde båndene til det omkringliggende, vestlige samfund. De forsøger at undgå at bruge teknologi, afviser de europæiske forsøg på at blive socialiseret og integreret i samfundet og forsøger på nærmest kultisk vis at udleve et islamisk liv alene blandt dem selv. De er ikkevoldelige, men ønsker at have deres egen måde at praktisere deres religion på. Et af de steder, hvor den hyperfundamentalistiske tendens er tydelig, er i den stigende udbredelse af brugen af "det totale slør", som Khosrokhavar kaldte det, nemlig brugen af niqab eller burka. Storstilet brug af niqab eller burka er et relativt nyt fænomen på europæisk jord og var ikke noget, man så for fem-seks år siden, sagde han. Og det har skabt stor debat i mange europæiske lande.

Khosrokhavar fremførte, at man kunne spore to hovedtendenser inden for de europæiske landes deradikaliseringspolitik: dels deradikalisering gennem kommunalisering (*municipalisation*), som i Holland, hvor man søger at finde grupper på lokalt niveau, som kan sætte sig i forbindelse med de muslimske miljøer og forsøge at kommunikere med dem med henblik på at få viden om radikalisering. Heroverfor stillede Khosrokhavar den franske deradikaliseringspolitik, som han benævnte konfrontationspolitik (*frontalisation*), hvor man (alene) konfronterede fænomenet ved

hjælp af lov, hvilket han stillede sig kritisk over for. Således fremførte han, at man ikke når synderlig langt ved med lov at forbyde de skikke eller symboler, som man fra statens side anser for at være i strid med det demokratiske samfunds idé. Derudover påpegede han, at man risikerede, at samfundets pres mod hyperfundamentalismen kunne skubbe nogle af de ikkevoldelige radikale i en voldelig retning.

Jørgen S. Nielsen (Københavns Universitet) kommenterede, at med den stigende udbredelse af deradikaliseringsspolitikker i Europa – især de mere konfrontatoriske – ville det blive vanskeligere at være islamisk aktivist, medmindre man meget tydeligt gjorde opmærksom på, at man var klart pacifistisk.

Manni Crone (Dansk Institut for Internationale Studier) kommenterede, at hun håbede, at radikaliseringsdebatten var på vej væk fra det, hun kaldte "*the hype of the homegrown*". Derudover sagde hun, at hun også håbede, at man var på vej væk fra diskussionen om, hvorvidt radikaliseringsprocesser primært var nedefra-op- eller oppefra-ned-processer. I stedet var spørgsmålet i hendes øjne nu, hvordan det transnationale virkede ind på det nationale niveau.

Farhad Khosrokhavar kommenterede, at han så burkaproblematikken som et sådant transnationalt fænomen. Problemet var, at spørgsmålet i de nationale debatter meget ofte blev nationaliseret: "Hvorfor går de med burka i Frankrig?" eller "Vi har ikke været gode nok her i Frankrig til at integrere muslimerne". For Khosrokhavar var det klart, at burkaproblematikken ikke var noget nationalt fænomen. Men som så mange andre transnationale fænomener "nationaliseres" spørgsmålet om brug af burka. Og burkaen ses af mange som noget, der udfordrer nationalstaten. Det samme gjaldt i øvrigt diskussionen om "*homegrown*" terrorisme. Også den er et tegn på, at nationalstatsdiskursen har søgt at indfange et transnationalt fænomen. I forlængelse heraf påpegede han, at deradikaliseringsspolitikkerne mest af alt afspejlede de forskellige politiske kulturer i Europa.

Under spørgsmål-svar-sessionen fremførte Khosrokhavar, at hvis man ønskede at bekæmpe burkaen, burde man lave mode ud af den, sælge unisexburkaer, lade mænd bære burkaer osv. Hvis man i stedet søger at lovgive imod burkaen, styrker man det provokationselement, som også er en del af årsagen til, at nogle vælger at bære den.

Marie-Louise Koch Wegter (Dansk Institut for Internationale Studier) påpegede, at Khosrokhavars begreb om hyperfundamentalisme satte fænomenet i en religiøs forståelsesramme, og spurgte, om det var hensigtsmæssigt. Alternativt kunne man for eksempel tale om tendens til social isolering. Khosrokhavar svarede, at han mente, at der var et væsentligt religiøst element i fænomenet.

Jørgen S. Nielsen påpegede, at islam i mange tilfælde er prygelknabe for problemer med globaliserings- eller europæiseringsprocesser.

Under debatten udtrykte flere af deltagerne et vist forbehold over for radikaliseringsbegrebet. **Mark Sedgwick** (Aarhus Universitet) sagde, at han var meget påpasselig med at bruge udtrykket radikalisering og opfordrede forsamlingen til at gøre det til en vane at sætte et præfiks på, så man altid selv sørgede for at præcisere brugen af begrebet, eksempelvis "*jihadi radicals*" ('jihadiradikale') eller "*radical devout*" ('radikalt troende'). **Maria Hultberg** (Det Nationale Center for Terroranalyse, Sverige) påpegede, at det for ti år siden i Sverige først blev ildeset at bruge udtrykket "fundamentalisme", og senere "ekstremisme". Derfor stillede hun sig skeptisk over for flere af debatdeltagernes udtrykte ønske om, at man ikke længere burde benytte udtrykket radikalisering, og spurgte hvad der var vundet herved.

TIRSDAG DEN 17. NOVEMBER

SESSION 3 TRANSNATIONALE ASPEKTER

OPLÆG AF JAKOB SKOVGAARD-PETERSEN

Jakob Skovgaard-Petersen (Københavns Universitet) fremførte i sit oplæg om terrordiskussionen i de arabiske medier, at der her har været en række diskussioner op gennem 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne om brugen af vold retfærdiggjort ved henvisning til islam. De statskontrollerede arabiske medier afviste brugen af vold med henvisning til islam som "forræderi" og pegede på reaktionære kræfter, på Saudi-Arabien eller Iran (efter 1979) som bagvedliggende kræfter. Skovgaard-Petersen påpegede, at de islamisklærde (*ulama*) meget ofte blev brugt i de arabiske staters kamp for at delegitimere den islamiskinspirerede vold. Især efter mordet på Anwar Sadat blev ulamaerne et vigtigt middel i deres kamp mod den islamistiske vold. Op gennem 1980'erne fik islamisterne et bedre ry i offentligheden, da mange unge, ofte med statsmagtens velsignelse, tog til Afghanistan for at kæmpe mod den sovjetiske besættelse. Men i løbet af 1990'erne og især efter massakren i Luxor i Egypten i 1997 tog den generelle befolkning afstand fra de voldelige islamister, sagde han. Jakob Skovgaard-Petersen fremførte, at Egyptens sikkerhedstjeneste havde haft en vis succes med sine deradikaliseringstiltag. Deradikaliseringssprogrammerne er ikke kun taktiske i stil med de såkaldte exitprogrammer – de søger også at delegitimere brugen af vold mod civile. Egyptisk film og tv har endvidere beskæftiget sig en del med radikaliseringsprocesser i eksempelvis dokumentarfilm om terroristers liv. Her portrætteres de radikale ofte som svage, åbne unge.

Lars Erslev-Andersen (Dansk Institut for Internationale Studier) kommenterede, at han anså radikaliseringsdiskursen for at komme to steder fra: dels fra statsmagtens eller det politiske flertals diskurs, hvor radikalisering bliver udråbt til at være et sikkerheds/integrationsproblem; dels fra en jihadistiskurs, som er en diskurs om Vestens radikalisering. Han sagde også, at når man skal undersøge en diskurs' oprindelse og formål, må man spørge, hvorfor flertallet (i eksempelvis Danmark) er så optaget af radikalisering. Dernæst påpegede han, at radikaliseringsdiskursen i Danmark var præget ("*framed*") af 1990'ernes diskurs om indvandring og integration. Således fremførte han, at radikaliseringsdiskursen i Danmark er en immigrationsdiskurs, hvor indvandrere "sikkerhedsliggøres" (dvs. udråbes som en trussel

mod staten eller samfundet). I den internationale jihadidiskurs er det til gengæld Vestens tilstedeværelse i Mellemøsten, som sikkerhedsliggøres. Herefter spurgte Lars Erslev Andersen Jakob Skovgaard-Petersen, hvordan de arabiske diskurser om radikaliseringsindvirkning påvirker på den europæiske diskussion og vice versa.

Magnus Ranstorp (Forsvarshögskolan, Stockholm) kommenterede, at radikaliseringsdiskursens narrativ støttes af fire elementer:

- Ydmygelse – Vesten fortælles som værende i krig med islam og muslimske lande.
- Metaforkege – striden om Muhammedtegningerne i Jyllands-Posten og debatten om brugen af slør/burka.
- Vold fremføres som løsningen på den følte ydmygelse.
- Projektion af følelsesmæssigt stærke billeder.

Jakob Skovgaard-Petersen fremførte, at der for de europæiske lande ikke var meget at kopiere fra den egyptiske sikkerhedstjenestes deradikaliseringer. Derudover påpegede han, at europæere i de arabiske lande generelt ikke anses som eksperter i islamisk radikaliserings, selvom der da er folk fra Europa og USA, som bruges/henvises til i de arabiske medier/diskussioner. Europa spiller oftest en dialektisk rolle. Således bliver Muhammedtegningerne meget ofte brugt som begrundelse til at starte religiøse tiltag eller kulturelle programmer.

Marc Sageman fremførte, at de egyptiske deradikaliseringer efter hans opfattelse kun var taktiske programmer, forstået som exitprogrammer (se side 8), der ikke går i clinch med de ideologiske aspekter. Derudover sagde han, at der ikke er en arabisk term, som på tilfredsstillende vis modsvarer begrebet "radikaliserings".

SESSION 4 POLITISKE KONSEKVENSER (POLICY IMPLICATIONS)

OPLÆG AF MARC SAGEMAN

Marc Sageman (Foreign Policy Research Institute, Philadelphia) fremførte i sit oplæg, at man bør stille spørgsmålet om, hvem der bruger begrebet radikalisering og hvorfor. Således pointerede han, at det, man i vestlige officielle kredse kalder radikalisering, for jihadisterne er en oplysningsproces om den rette vej. Dernæst påpegede han, at brugen af radikaliseringsbegrebet i den vestlige verden blev genopfundet eller nyfortolket af regeringerne efter 2005. "Så bliver man mistænksom", sagde han og fremførte, at især venstreorienterede regeringer i Europa benytter sig af begrebet, for derved at komme væk fra en debat, hvor roden til terrorproblemet blev defineret som islam selv. Radikaliseringsdiskursen indikerer, at det er en proces, som man måske kan stoppe. Således betegnede han radikaliseringsdiskursen som en diskurs om social ingeniørkunst. Dernæst fremførte han, at de europæiske lande oplever identitetsproblemer som følge af immigration og europæisering, og at man i diskussionen projicerer disse problemer over på immigranterne. I det amerikanske samfund var der derimod ingen essentialistisk forståelse af, hvad en amerikaner er, fremførte Sageman. Derfor var hans svar til europæerne: Uddan jeres befolkninger; gør jeres nationale identiteter mere inklusive, og opbyg en "mulighedsstruktur".

Hvad angår radikaliseringsprocesser, bemærkede Sageman, at det er bemærkelsesværdigt, hvor mange der taler om vold, og hvor få der løber linen ud. Ud af 100 radikale, fremførte han, er det måske kun en eller to, der ender med at begå vold/terror. Dernæst pointerede han, at vejen mod vold ikke er progressiv – fra A til B. Livsbaner er ikke lineære; entusiasmen svækkes, som tiden går; man kan ikke føre jihad og blive gift med en uden for miljøet; folk, der vælger vold, er ikke robotter eller svage sjæle, men har fuld kontrol over deres liv, sagde Sageman.

Garbi Schmidt (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI) stillede i sin kommentar spørgsmålet om, hvorvidt radikalisering virkelig kun er et minoritetsproblem, eller om det også kan være et majoritetsproblem. Sageman svarede, at radikalisering per definition er et minoritetsfænomen. Hvis det er et majoritetsfænomen, kalder man det polarisering.

Ann-Sophie Hemmingsen (Dansk Institut for Internationale Studier) kommenterede, at man i radikaliseringsdebatten meget ofte ser en sammenblanding af årsag og effekt. Hun stillede derudover spørgsmålet, om det er en stats opgave at

bestemme, hvad mennesker mener/tænker, eller om man blot skal forhindre dem i at udføre voldelige handlinger. Dernæst pointerede hun, at det i debatten længe har været populært at tale om en modnarrativ til den radikale islamisme, i stil med en narrativ om en god (demokratisk) version af islam, eller en (positiv) narrativ om Vestens udenrigspolitik. Som alternativ hertil fremførte hun, at man burde bruge energi på at punktere myterne om de gode mujahidin og kontrastere disse myter med fakta og dokumentation om, hvordan mujahidin faktisk opererer i praksis.

Magnus Ranstorp kommenterede, at radikaliseringsdebatten i Europa startede med den britiske antiterrorstrategi *Contest*. Dernæst pointerede han, at man i Sverige ikke diskuterer radikalisering på samme måde, som man gør i Danmark. Således fremførte Ranstorp, at man kun i Holland, Storbritannien og Danmark har haft store offentlige debatter om radikalisering.

I forhold til kritikken af brugen af radikaliseringsbegrebet – hvilket var et tilbagevendende emne på konferencen – fremførte **Marc Sageman**, at han ikke selv brugte begrebet, da det efter hans opfattelse ikke var afgrænset tydeligt nok, ikke var klart nok, hvorfor han foretrak udtrykket “politisk vold”. Derudover pointerede han, at radikaliseringsbegrebet begyndte at blive brugt i stor stil i de offentlige debatter efter 2004/2005, refererede det specifikt til islam (islamistisk relateret radikalisering).

Farhad Khosrokhavar fremførte, at man ikke kan stoppe brugen af radikaliseringsbegrebet, da det bruges “derude”. Men som forsker kan man vælge kun at benytte det med et præfiks eller et adjektiv foran – i stil med “diskursiv radikalisering” – og således specificere sin brug af begrebet. Khosrokhavar fremførte derefter, at EU-Kommissionen var de første i den europæiske debat til at benytte radikaliseringsbegrebet.

OPSUMERENDE DISKUSSION

Mark Sedgwick søgte at opsummere et element af konferencens diskussion ved at påpege, at man med radikaliseringsbegrebet har at gøre med et begreb, som kommer fra den politiske dagsorden (og dermed implicit er en del af den). Derfor er det vigtigt at notere sig, hvem der benytter sig af begrebet og hvorfor.

En repræsentant fra efterretningstjenesten påpegede, at man der ikke bruger ordet radikal, men ekstremist. Og at man bruger udtrykket radikalisering til at beskrive en proces, som kan ende i ekstremisme. En af deltagerne i diskussionen pointerede efterfølgende, at usikkerheden således ikke så meget var i forhold til den voldelige radikalisme – begrebet “trusselsradikalisme” blev her bragt på banen – men snarere

radikalisering i forhold til integrationsdiskussionen. Således stod det klart i debatten, at der var et vist element af usikkerhed omkring radikaliseringsbegrebets afgrænsning og brug, hvorved der opstod en gråzone med radikale individer, hvor det ikke var tydeligt, om disse faldt ind under efterretningstjenesternes eller integrationsministeriets målgrupper. Især integrationsministeriets målgruppe syntes meget bred i den diskussion, som fulgte.

Magnus Ranstorp stillede herefter spørgsmålet om, hvorvidt de samme mekanismer var på spil i forhold til ekstremisme (sikkerhedsproblem) og i forhold til radikalisme (integrationsproblem).

Dernæst blev det bragt på banen, om man i radikaliseringsdiskussionen kunne søge efter paralleller mellem islamistisk og højre-/venstreorienteret radikalisme. Her fremførte Magnus Ranstorp, at kompleksiteten efter hans opfattelse var større, når man talte om islamistisk radikaliseringsdiskussion, end når man talte om højreorienteret radikalisme. Venstreorienteret radikalisme var efter hans mening mere kompleks end højreorienteret radikalisme, men dog ikke så kompleks som islamistisk radikalisme. **Lars Erslev Andersen** fremførte, at det var han uenig i. Kompleksiteten var ikke nødvendigvis mindre inden for andre former for radikalisme end den islamistiske, eksempelvis var den venstreorienterede radikalisme i 1960'erne og 1970'erne ret kompleks.

Under den afsluttende diskussion om brug eller ikkebrug af udtrykket radikaliseringsbegreb blev det fremført i debatten, at man ikke kunne undgå at benytte sig af radikaliseringsbegrebet. Ikke kun fordi det var en del af den politiske virkelighed, men også fordi begrebet nemt kunne bruges af embedsmænd til at bringe ting øverst på dagsordenen. Således blev det fremført, at radikaliseringsbegrebet snarere var en embedsmandsdiskurs end en politisk opfundet diskurs. Samtidig blev det påpeget, at begrebet betyder noget forskelligt i forskellige dagsordner.

